

Проблеми нормативно-правового регулювання призначення та проведення судових експертиз

Євгенія Демидова

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри криміналістики,
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого Міністерства освіти
і науки України; старший науковий співробітник відділу науково-методичної роботи
та післядипломної освіти, Київське відділення, Національний науковий центр
«Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса»
Міністерства юстиції України, м. Харків, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5049-7946>, e-mail: ye.ye.demydova@nlu.edu.ua

Сергій Хомутенко

судовий експерт відділу криміналістичних досліджень, Київське відділення,
Національний науковий центр «Інститут судових експертиз
ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України, м. Харків, Україна,
e-mail: sergey_homutenko@ukr.net

*Висвітлено основні проблеми нормативно-правового регулювання призначення та
проведення судових експертиз в Україні. Акцентовано увагу на необхідності гармо-
нізації законодавства й чіткого розмежування процесуального значення висновку
експерта та спеціаліста.*

Ключові слова: *судова експертиза; експерт; спеціаліст; висновок експерта; висно-
вок спеціаліста.*

Problems of Legal Regulation of the Appointment and Conduct of Forensic Examinations

Evgenia Demydova, Serhiy Khomutenko

*The main problems of the legal regulation of the appointment and conduct of forensic exam-
inations in Ukraine are highlighted. Attention is focused on the need to harmonize legislation
and clearly distinguish the procedural significance of the expert's opinion and the specialist's
opinion.*

Keywords: *forensic examination; expert; specialist; expert's report; specialist's report.*

Проведення судової експертизи є од-
ним з найважливіших шляхів отриман-
ня доказової інформації як під час роз-
слідування кримінальних проваджень,
так і під час розгляду цивільних, гос-
подарських та адміністративних справ
у суді. Використання відповідної фор-
ми спеціальних знань дає змогу вста-
новлювати обставини, які мають суттє-
ве значення для прийняття законного,
умотивованого й обґрунтованого рі-

шення. Ефективність цього інституту
значною мірою залежить від якості
його нормативно-правового регулю-
вання. Водночас сучасний стан право-
вого забезпечення судово-експертної
діяльності в Україні містить простір
для неоднозначного тлумачення пев-
них норм і спричиняє багато супереч-
ностей на практиці.

Судово-експертну діяльність урегу-
льовано низкою нормативно-правових

актів, поміж яких: Закон України «Про судову експертизу», Кримінальний процесуальний кодекс України, Цивільний процесуальний кодекс України, Господарський процесуальний кодекс України, Кодекс адміністративного судочинства України та інші нормативно-правові акти [1—5]. Передусім необхідно звернути увагу на наявність різних підходів до визначення видів судових експертиз у процесуальних кодексах. Зокрема, Цивільний процесуальний кодекс України, Господарський процесуальний кодекс України, Кодекс адміністративного судочинства України [3—5] містять норми, які визначають особливості призначення та проведення повторних, додаткових, комісійних і комплексних судових експертиз. Водночас у Кримінальному процесуальному кодексі України відповідні тлумачення відсутні [2], що призводить до можливості зловживання цим з боку зацікавлених осіб з метою обґрунтування незаконності призначення та проведення, зокрема, повторних судових експертиз, у кримінальному провадженні.

Потребує розв'язання також проблема наявності різних формулювань щодо особливостей провадження комплексної експертизи. Відповідно до Цивільного процесуального кодексу України, Господарського процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України [3—5] комплексну експертизу проводять не менш як два експерти різних галузей знань або різних напрямів у межах однієї галузі знань. Натомість у п. 1.2.13 Інструкції про призначення та проведення судових

експертиз та експертних досліджень, затвердженої наказом Міністерства юстиції України від 08.10.1998 р. № 53/5, зазначено, що комплексною є експертиза, яка *«проводиться із застосуванням спеціальних знань різних галузей науки, техніки або інших спеціальних знань (різних напрямів у межах однієї галузі знань) для вирішення одного спільного (інтеграційного) завдання (питання)»* [6]. Тобто вимога щодо мінімальної кількості судових експертів (не менше двох), які мають бути залучені до проведення комплексної експертизи, у відповідній Інструкції відсутня. Така невизначеність своєю чергою означає можливість проведення комплексної експертизи у кримінальному провадженні одним експертом, який має спеціальні знання з різних галузей науки, техніки або інших спеціальних знань (різних напрямів у межах однієї галузі знань), що протирічить нормам інших процесуальних Кодексів.

Спричиняють постійні дискусії судових експертів також тлумачення змісту ст. 1 Закону України «Про судову експертизу», у якій зазначено, що *«судова експертиза проводиться з метою надання висновку з питань, що є або будуть предметом судового розгляду»* [1]. Зокрема, формулювання *«є або будуть предметом судового розгляду»* експерти й замовники досліджень розуміють по-різному: одні — як можливість проведення судової експертизи до моменту звернення особи до суду (а також у разі відсутності відкритого кримінального провадження), а інші — як можливість проведення експертизи лише за наяв-

ності відкритого провадження (досудового або судового), що підкреслює можливість проведення експертизи саме під час досудового розслідування (коли провадження ще не відбувається в суді). Неоднозначність відповідного твердження створює практику надання до суду висновків експертів за результатами проведення експертизи згідно з процесуальними правилами, але водночас «поза судочинством», коли замовник і виконавець експертизи не набули прав і обов'язків учасників справи (провадження). І навпаки, якщо експерт провів експертне дослідження, суди звертають увагу на відсутність такої процесуальної дії у процесуальному законодавстві, що призводить до потреби знову проводити те саме дослідження в суді, але вже як експертизи, що жодним чином не впливає на сутність дослідження, міру відповідальності експерта за проведене дослідження, а лише призводить до дублювання роботи й додаткових фінансових витрат замовника експертизи.

Актуальною залишається проблема розмежування ролі та процесуального значення висновку спеціаліста й висновку експерта у кримінальному провадженні. Так, у Кримінальному процесуальному кодексі України висновок експерта є окремим джерелом доказів [2]. Натомість висновок спеціаліста може бути як окремим джерелом доказів (під час розслідування кримінальних проступків), так і належати до такого джерела доказів, як документи. Тобто виникає ситуація, за якої висновок експерта, що може бути складений особою, яка

має на це право (пройшла навчання, атестацію, отримала свідоцтво на право проведення певних видів досліджень), має чітко регламентований порядок його отримання, установлену форму складання, визначену законом відповідальність за дії або бездіяльність, пов'язані з проведенням експертизи (зокрема, настання дисциплінарної відповідальності за порушення порядку зберігання та поводження з об'єктами дослідження, матеріалами справи (провадження), що призвело або може призвести до їх утрати або пошкодження; застосування руйнівних методів дослідження з порушенням передбаченого законодавством порядку та ін. [1]) прирівнюється до висновку спеціаліста, щодо якого відповідні вимоги відсутні. Зазначений підхід не лише підміняє поняття інституту судової експертизи, а й створює умови для маніпуляцій з боку зацікавлених осіб.

Отже, аналіз чинного законодавства і практики його застосування свідчить про наявність проблем нормативно-правового регулювання призначення та проведення судових експертиз в Україні, що створюють правову невизначеність і простір для можливих зловживань та, як наслідок, порушення прав учасників проваджень. Їх розв'язання можливе шляхом гармонізації положень усіх процесуальних кодексів та інших нормативно-правових актів, виведення норм, які стосуються порядку проведення судової експертизи, «за дужки», із перенесенням їх до спеціального закону, який регулює судово-експертну діяльність. І навпаки, потребує

визначення саме в процесуальному ваджень і судового розгляду справ законодавстві чітких процедур ви- та виключення таких норм із Зако- користання інституту спеціаліста під ну України «Про судову експертизу» час розслідування кримінальних про- (ст. 7⁻¹) [1].

Перелік джерел посилання

1. Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 р. № 4038-XII (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text> (дата звернення: 15.09.2025).
2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 15.09.2025).
3. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 р. № 1618-IV (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 15.09.2025).
4. Господарський процесуальний кодекс України від 06.11.1991 р. № 1798-XII (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text> (дата звернення: 15.09.2025).
5. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. № 2747-IV (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> (дата звернення: 15.09.2025).
6. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичні рекомендації з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень : затв. наказ. Мін'юсту України від 08.10.1998 р. № 53/5 (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text> (дата звернення: 15.09.2025).